

Dr. theol., LU Humanitāro zinātņu fakultātes
profesors un vadošais pētnieks

RALFS KOKINS

FREER LOGION UN MARKA EVAŅĢĒLIJA NOSLĒGUMS

Freer logion ir pergamenta rokraksta (majuskuļa) W032 iespraudums MkEv 16. nodaļā starp 14. un 15. pantu. Marka evaņģēlija “garais vai neīstais noslēgums” MkEv 16,9–20, ko satur arī šis rokraksts, visticamāk, nav piederējis MkEv sākotnējam tekstam. *Freer logion* tomēr neizskatās pēc gnostiska evaņģēlija vai tā fragmenta – tas MkEv 16,9–20 kontekstā labi korespondē ar daudzām svarīgām MkEv tekstā esošām tēmām un tāpēc drīzāk būtu uzskatāms par apustulisku mēģinājumu organiski turpināt MkEv 16,8 tik aprauto Lieldienu stāstu. Marka evaņģēlija autors savu Lieldienu stāstu, visticamāk, ir apzināti un jēgpilni noslēdzis tieši ar 16,8, un tam ir konkrēts teoloģisks vēstījums. Šo specifisko teoloģisko vēstījumu tad arī mēģina skaidrāku padarīt *Freer logion* – tas norāda uz pēclieldienu pieredzes raksturu, kas savā būtībā ir neparedzama, neplānojama un nekontrolējama.

Atslēgvārdi: *Freer logion*, pergamenta majuskulis W032, tekstkritiskā analīze.

Ievads

Freer logion ir 4. vai 5. gadsimta pergamenta majuskuļa W032 iespraudums Marka evaņģēlija (turpmāk – MkEv) 16. nodaļas tekstā starp 14. un 15. pantu. Daļā senāko un nozīmīgāko rokrakstu MkEv beidzas ar 16. nodaļas 8. pantu, bet W032 pieder pie tiem nedaudzajiem rokrakstiem, kas satur garāko jeb t. s. “neīsto MkEv nobeigumu” jeb vēlāku laiku Lieldienu stāsta pielikumu MkEv 16,9–20, kura ietvaros tas aiz 16,14 iesprauž visnotaļ interesanto tekstu. Jautājums ir par šo W032 iespraudumu aiz MkEv 16,14: kas tas ir par tekstu? No kurienes tas nāk? Tas būtu kāds fragments no vēlāk pazudušām MkEv rokrakstu lapām? Fragments no mums vairs nezināmiem, bojā gājušiem

evanģēļiem?¹ Sinoptiskās tradīcijas literāras attīstības liecinieks, evanģēļļu literāro priekšpakāpju vai pat avotu materiāls? Pēc literārā paveida šis fragments ļoti atgādina kādu izplatītu žanru Jaunās Derības apokrifajā tradīcijā – t. s. “dialogu evanģēļļus”, kuriem raksturīgas šādas ezoteriskas augšāmceltā sarunas, dialogi ar saviem mācekļiem, nereti noslēpumainas augšāmceltā Kristus izjautāšanas.² Šis iespraudums pētnieciskajā literatūrā bieži tiek pieminēts,³ bet dziļāku pētījumu par to nav daudz.⁴

Šajā mazajā publikācijā, izmantojot salīdzinošo, konteksta un tekstkritisko analīzi, nonāku pie slēdziena, ka *Freer logion* diemžēl neizskatās pēc fragmenta no kāda gnostiska dialoguevanģēļļa (izņemot pēclieldienu dialoga žanru, nekā cita gnostiska šajā tekstā nav). Tas drīzāk cenšas jēgpilni turpināt Marka ar nolūku tik “aprauto” lieldienu stāstījumu, izmantojot jau zināmos kanoniskos materiālus.

Pētījuma pamatā ir darbs ar Jaunās Derības oriģinālteksta zinātniski kritiskajiem izdevumiem (sk. tālāk), konkordancēm,⁵ gramatikām⁶ un vārdnīcām.⁷ Hipotētisko “oriģināltekstu” ņemšu no Jaunās Derības (turpmāk – JD) senā grieķu teksta zinātniski kritiskā izdevuma: Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, 28., Revidierte Auflage (Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2012), bet *Teksta Kritisko aparātu* es apzināti analizēšu no iepriekšējā, “vecākā” tekstkritiskā izdevuma: Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XXVII (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993), kas gan

-
- 1 Pirmkristīgajā literatūrā ir zināma vesela kategorija ar rokrakstiem un to pārpalikumiem, ko ierindo kategorijā “nezināmu evanģēļļu fragmenti”, piemēram, *Papyrus Egerton 2*; *Oxyrhynchos Papyrus POx 840*; *Oxyrhynchos Papyrus POx 1224*; *Papyrus Cairensis 10 735*; *Fajjuma saimes fragmenti* u. c.
 - 2 Pie tādiem sacerējumiem pieder *Epistula Apostolorum*, *Sotēra dialogs* (NHC III,5), *Toma grāmata* (NHC II,7), *Pētera vēstule Filipam* (NHC VIII, 2), abas *Jēkaba apokalipses* (NHC V,3 un NHC V,4) u. c.
 - 3 Sākot jau ar 20. gs. sākuma publikācijām, kad 19. gs. Tišendorfa (*Konstantin Tichendorf*) u. c. oriģinālteksta kritiskajos izdevumos jau bija atrodamas norādes uz šo tekstu, piemēram, W032 iesprauduma grieķu teksta un tā angļu tulkojuma publikācija: H. A. Sanders, in: *Biblical World NS*. 31 (1908), 140–142, un H. A. Sanders, in: *American Journal of Archeology*, Ser II,2 (1908): 52–54.
 - 4 Pirmie tekstoloģiskie un teoloģiskie pētījumi, kas satur visus šodienas ievadliteratūrā bieži uzskaitītos faktus, atrodami jau C. R. Gregory, E. J. Goodspeed, A. von Harnack, H. Von Soden 1908. gada publikācijās (izdevumos *Biblical World*, *ThLZ*, *ChW* u. c.) – plaši minēts arī ievadliteratūrā. Pirmais izvērstais pētījums ir E. Helze, *Der Schluss des Markusevangeliums (Mk 16,9–20) und das Freer-Logion (Mk 16,14 W), ihre Tendenzen und ihr geistiges Verhältnis*, Dr. phil. Dissertation (Tübingen, 1959).
 - 5 Kurt Aland, Horst Bachmann, Wolfgang Slaby, *Vollständige Konkordanz zum griechischen Neuen Testament*, Band 1–2 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2012).
 - 6 Friedrich Blass, Albert Debrunner, Friedrich Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2001).
 - 7 Walter Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament (Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur)*, Hgg. Von Kurt Aland und Barbara Aland, 6. Auflage (Berlin: Walter de Gruyter, 1988).

tipogrāfiski, gan metodiski ir ievērojami kvalitatīvāks, rūpīgāks un konsekventāks par jauno. Tas vēl nav šodienas sasteigto un paviršo “projektu” sistēmas produkts, tāpēc nepieļauj tādas metodiskas diferences, nepilnības un nekonsekvences pieraksta loģikā kā jaunākais izdevums. Nekādas būtiski jaunas atziņas jaunākajā izdevumā nav vērojamas, izņemot rēķināšanos ar vēl pārdesmit marginālas nozīmes rokrakstiem un pievēršanos atsevišķām laikmeta “modes tendencēm” (nesamērīgi izvēršot dažu rakstu vietu analīzi, kas izmantotas populārajās ideoloģiskajās diskursos), bet tajā pašā laikā atstājot novārtā patiešām teoloģiski nozīmīgus jautājumus. Kā piemēru varētu minēt 28. izdevumā ignorēto diferenci senajos rokrakstos šī paša MkEv 10,40 tekstā ar *scriptio continua* interpretācijām ἀλλ’ οἷς gadījumā (kā alternatīvu lasību vēlāko laiku pergamenta minuskuļos piedāvājot teoloģiski absurdo punktu teikuma otrās daļas vidū un teoloģiski vēl absurdāκο ἀλλοῖς Jēzus atbildē mācekļiem) – problēmas izvērsums atrodams vecā XXVII izdevuma *Kritiskajā aparātā*⁸ un plaši diskutēts MkEv zinātniskajos komentāros, bet nav vairs atrodams jaunajā, “revidētajā” 28. izdevumā, un tādu problēmu nav mazums (teologi visā pasaulē pamatoti gaida šī teksta atkārtotu revīziju vai jaunu 29. izdevumu). Zinātnisko ievadjautājumu jomā balstos galvenokārt uz: Petr Pokorny / Ulrich Heckel, *Einleitung in das Neue Testament. Seine Literatur und Theologie im Überblick* (Tübingen: J. C. B. Mohr / Paul Siebeck, 2007), ko pēc pieredzes uzskatu par labāko, pilnīgāko un korektāko Jaunās Derības zinātnisko ievadgrāmatu vismaz pēdējās četrās desmitgadēs. Literatūras novitātei šajā pētījumā nebūs izšķiroša nozīme, lielāku uzsvāru likšu uz tās kvalitāti. Šīs publikācijas mērķis nav tikai zinātniski pētniecisks, vēlos arī ieinteresēt latviski runājošos teologus vairāk pievērsties tik aizraujošajiem Jaunās Derības tekstkritikas jautājumiem, kas palīdz mums pietuvoties vēsturiskajai patiesībai par Jaunās Derības tekstu un tā vēsturi.

Neatbildēta mīkla paliek fakts, ka W032 iespraudums nav nedz atrodams citos JD rokrakstos, nedz arī droši sasaistāms ne ar vienu mums šodien zināmo rokrakstu ģimeni, agrās kristietības sacerējumu vai pat tradīciju, bet tajā pašā laikā daļa šī teksta ir atrodama baznīctēva Hieronīma (*Hironymus*, miris 420) pārrakstītajā MkEv tekstā un daļēji pārcitēta viņa darbā *Dialogus Adversus Pelagianos* (c. Pelag. II,5).⁹ Jaunās Derības oriģinālteksta zinātniski kritiskajos izdevumos atrodamas arī norādes uz Hieronīma latīņu tekstu, ko pētniecībā apzīmē ar Hier^{ms}, tajā ir paša autora piezīmes

8 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XXVII (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993), 125 (MkEv 10,40 *Kritiskais aparāts*).

9 Joachim Jeremias, “*Freer Logion*”, in: William Schneemelcer, *Neutestamentliche Apokryphen*, 6. Aufl., I Band: *Evangelien* (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1990), 204; Petr Pokorny, Ulrich Heckel, *Einleitung in das Neue Testament. Seine Literatur und Theologie im Überblick* (Tübingen: J. C. B. Mohr / Paul Siebeck, 2007), 373.

par kādiem viņam tolaik zināmiem rokrakstiem un to tekstu variantiem.¹⁰ Tas nozīmē, ka MkEv Lieldienu stāsta paplašinājums vēl 4./5. gadsimtā, iespējams, bijis plašāk pieejams, lai gan līdz mūsdienām nonākušajos rokrakstos šim faktam nekādi nevar izsekot.

Interesanti, ka *Freer logion* Hieronīma latīņu tekstā pamana arī humānists Erasmus (*Erasmus von Rotterdam*, 1466–1536). 1516. gadā viņš Bāzelē izdod savu *Novum Instrumentum omne*, kas tiek uzskatīts par JD grieķiskā oriģinālteksta pirmo zinātnisko izdevumu jeb *editio princeps*.¹¹ Erasmus gan balstījās galvenokārt uz dažiem margināliem grieķu rokrakstiem, latīņu valodā atsaukdamies uz grieķu kodeksiem (daudzskaitlī), lai gan viņš pats bija apzinājies tikai dažus un nepareizi noteicis to varbūtējo vecumu un nozīmi, piemēram, majuskulim W032.¹² Savās filoloģiskajās piezīmēs tekstkritiskā izdevuma lappušu malās pie Marka evaņģēlija Erasmus rakstīja, ka šis teksts ceļas no kāda apokrifāla evaņģēlija un būtu liekams MkEv 16. nodaļas beigās.¹³ Kopš tā laika tad nu “automātiski” tiek pieņemts, ka šis ir fragments no kāda apokrifa, gnostiska evaņģēlija, tāpēc to aplūko apokrifās literatūras izdevumos gnostisko dialogevaņģēliju sadaļā¹⁴ un MkEv ievadliteratūrā piemin tikai garāmejot.

Par Marka 16. nodaļas un evaņģēlija (“neīstā”) noslēguma problēmu MkEv seno tekstu apliecina daudz dažādu rokrakstu – papirusi (ko lietoja līdz 4. gs.) un pergamenti (no 4. līdz 13. gs.). Visi papirusi ir t. s. *majuskuļi* jeb unciāļi, lielo burtu rokraksti. Pergamenti mēdz būt gan minētie majuskuļi, gan *minuskuļi* (mazo burtu rokraksti, sākot ar 8./9. gadsimtu). Visos senākajos rokrakstos tekstā vērojams *scriptio continua* rakstības stils, nenodalot vārdus. Jāpiezīmē, ka papirusi gan nebūs nekādi MkEv 16. nodaļas liecinieki (MkEv saturošie P⁴⁵ no 2. gs. MkEv satur tikai līdz 11. nodaļai; P⁸⁴ no 6. gs. satur tikai fragmentus no 2. un 6. nodaļas, bet

10 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XXVII (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993), 33* (zinātniskais ievads) un 148 (MkEv 16,14 *Teksta Kritiskais aparāts*).

11 Kurt Aland, Barbara Aland, *Der Text des Neuen Testaments. Einführung in die wissenschaftliche Ausgaben sowie in Theorie und Praxis der modernen Textkritik*, II Auflage (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1981), 12–14.

12 Eberhard Nestle, *Zum Freer Logion* (TLB 30, 1908), 355; arī: Kurt Aland, “Der wiedergefundene Markusschluß? Eine methodologische Bemerkung zur textkritischen Arbeit”, *Zeitung für Theologie und Kirche/ZThK* 67 (1970): 11.

13 Régis Burnet, Claire Clivaz, “The Freer-Logion (Mark 16:14): GA 032, Jerome, and Erasmus”, *JC: A Journal of Biblical Textual Criticism* 28 (2023): 46–48.

14 William Schneemelcer, *Neutestamentliche Apokryphen*, 6. Aufl., I Band: *Evangelien* (Tübingen: J. C. B. Mohr / Paul Siebeck, 1990), 204–205.

P⁸⁸ no 4. gs. satur tikai MkEv 2. nodaļu. Pilns MkEv teksts parādās tikai 4. gs. pergamenta majuskuļos).¹⁵

Vairumā seno rokrakstu MkEv teksts beidzas ar 16,8:¹⁶ “Un tās (sievās) izgāja ārā un bēga no kapa, jo drebešana un bailes tās bija pārņēmušas, tās nesacīja nevienam nenieka, jo tās bijās (ἐφοβοῦντο γάρ,¹⁷ proti, tās bijās).”

Neliela daļa vēlinu rokrakstu – pergamenta majuskuļi L020 (9. gs.), Ψ044 (9./10. gs.), 083 (6./7. gs.), 099 (7. gs.), pergamenta minuskuļi 274 (10. gs.), 579 (13. gs.), lecionārs I1602 (8. gs.), kā arī daži latīņu tulkojumi (piemēram, k no 4./5. gs.) aiz MkEv 16,8 satur vēl šādu iespraudumu:¹⁸ [[Πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ ἄχρι δύοσεως ἐξαπέστειλεν δι’ αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἄφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίου σωτηρίας. ἀμήν.]]¹⁹ Šo iespraudumu atrodam arī atsevišķos vēlinos sīriešu un koptu apakšdialektu tulkojumos.

Brīvā tulkojumā: *Visu, kas bija pavēlēts tiem, kas bija kopā ar Pēteri, viņi īsi pasludināja. Un pēc tam arī pats Jēzus no rītiem līdz vakariem sūtīja caur tiem svēto un neiznīcīgo mūžīgās pestīšanas vēsti. Āmen.*

Šo īso iespraudumu gan tradicionāli, gan no tekstkritiskā viedokļa pamatoti neuzskata par sākotnēji piederīgu MkEv 16. nodaļai, jo to izlaiž tādi rokraksti, kas ir šīs nodaļas nozīmīgākie liecinieki jau no 4. gadsimta: *Codex Sinaiticus* (01; 4. gs.), *Codex Alexandrinus*, A02 (5. gs.), *Codex Vaticanus*, B03 (4. gs.), *Codex Ephraemi Rescriptus*, C04 (5. gs.), D05 (5. gs.), W032 (4./5. gs.), Θ038 (9. gs.), pergamenta minuskuļu ģimenes f¹ un f¹³ (visi tajās ierindotie manuskripti ir no apm. 12. gs.), pergamenta minuskuļi 33 (9. gs.), 2427 (14. gs.), “Vairākumteksta” minuskuļu gūzma (12. un vēlāki gs.), kā arī latīņu, sīriešu, koptu sahidiskā un bohairiskā dialekta tulkojumi.²⁰ Arī šajā iespraudumā parādās netipiski daudz sarežģītu tekstkritisku problēmu (atšķirīgas lasības, teksta pasāžu iespraudumi un izlaidumi, vārdu diferences utt.), kuras šeit sīkāk neaplūkošu, jo tās tieši uz lietu neattiecas.

15 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XVII, 686–688 (Rokrakstu tabulas).

16 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XXVII (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993), 147; 28, revidierte Auflage (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012), 174.

17 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, 28, revidierte Auflage (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012), 174.

18 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XXVII, 147 (*Kritiskais aparāts*) un 684–718 (Rokrakstu izvērstās tabulas / *Codices graeci et latini in hac editione adhabiti*).

19 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. 28, 175.

20 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XVII, 147 (*Kritiskais aparāts*).

Garāko sekundārā teksta fragmentu jeb t. s. “neīsto MkEv noslēgumu” **MkEv 16,9–20** [[Ἀναστὰς δὲ πρῶτῃ πρώτῃ σαββάτου ...[...]. τοῦ κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων.]],²¹ kurā W032 izdara iespraudumu starp MkEv 16,14 un 16,15 un kuru vairums tulkoto Bībeļu (arī latviešu valodā) bez kādām šaubām nodrukā pie MkEv teksta,²² nesatur vecākie un nozīmīgākie senā MkEv teksta liecinieki, kā, piemēram, *Codex Sinaiticus* (01; 4. gs.), *Codex Vaticanus*, B03 (4. gs.), minuskulis 304 (12. gs.), latīņu tulkojums *k* (4./5. gs.), kā arī nozīmīgais sīriešu *Sextina* tuklojums sy^s no 1590. gada (kas fiksē visu seno sīriešu tekstu tradīciju), koptu sahidiskās tradīcijas īpatņi sa^{ms} un armēņu arm^{mss} tulkojumi, arī baznīctēvu *Eusebius* Eus un Eus^{ms} 4. gs., kā arī *Hieronymus* Hier^{mss} 5. gs. teksti. Visi šie nozīmīgie liecinieki teksta pasāžu MkEv 16,9–20 vienkārši nesatur. Arī viduslaiku latīņu manuskriptos šī pasāža likta zīmītēs, ko paleogrāfijā sauc par *asterisci* (zvaigznītes) vai *obeli* (stabiņi), kas nozīmē to pašu, ko dubultās kvadrātiekavas daļā moderno izdevumu.²³ Šis arī latviešu Bībelēs tik ierastais teksts dažādās apakšvariācijās (kuras šeit nav jēgas aplūkot) ir atrodams tikai atsevišķos vēliņos un samērā marginālos rokrakstos, kā pergamenta majuskuļos L020 (9. gs.), Ψ044 (9./10. gs.), 099 (7. gs.), dažās 10.–12. gs. pergamenta minuskuļu variācijās (274, 579, I1602), kā arī atsevišķos sīriešu, koptu un etiopiešu rokrakstu pārrakstos (sy^{hmg}, samss, bo^{mss}, aeth^{mss}) no relatīvi vēliem gadsimtiem.²⁴ Tāpēc rodas jautājums, kāpēc daudzas Bībeles tradīcijas (arī latviešu) pie šī vēlāku laiku marginālā teksta pieturas kā pie autentiska MkEv materiāla.

Manuprāt, gan tekstkritiski, gan teoloģiski ļoti pamatoti tiek uzskatīts, ka 16,8 ir senākais un autentiskākais mums zināmais MkEv nobeigums. Tekstkritiskā aina ir gana skaidra,²⁵ bet jautājumi varētu raisīties par teoloģisko: skan it kā neloģiski un pesimistiski, ka evaņģēlijs beidzas ar vārdiem, ka sievas baidījās un nevienam neko nesacīja. “Iekšējie kritēriji” (teoloģija) šeit šķietami runā pret “ārējiem kritērijiem” (rokrakstu apliecinājumu): pēc *Teksta kritikas* pamataksiomām pirmatnējs var būt tikai tas variants, kurā maksimāli harmonizē abi šie kritēriji.²⁶ Tomēr šī disonanse nav nekas vairāk

21 Pilnu grieķu tekstu sk.: Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. 28, 175, tulkojums latviski pēc pāris rindkopām.

22 Dažreiz gan ieliekot šo tekstu kvadrātiekavās un piezīmēs minot, ka šis teksts nav atrodams vairumā Marka evaņģēlija senāko rokrakstu.

23 P. Pokorny, U. Heckel, *Einleitung in das Neue Testament*, 373.

24 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XVII, 149 (*Kritiskais aparāts*) un 689–718 (*Rokrakstu tabulas*).

25 Sk. izvērstu MkEv 16,9–20 rokrakstu diferences izvērtējumu pie: Kurt Aland, Barbara Aland, *Der Text des Neuen Testaments*, 295–297.

26 Kurt Aland, *Der Text des Neuen Testaments*, 284. Sk. 12 *Teksta kritikas* pamataksiomās; otrā no tām skan: “Sākotnējs var būt tikai tas teksta variants, kurā gan ārējie, gan iekšējie kritēriji ir optimāli vienprātīgi.”

par paviršu šķitumu, jo negaidīti “strupais” MkEv noslēgums 16,8 tieši teoloģiskā ziņā ir visjēgpilnākais nobeigums Marka tik lietišķajam, piezemētajam, skaudri reālistiskajam stāstījumam. Lieldienu stāsta zīmīgā aprāvumā ir saskatāma “atvērta robeža” uz mums principā neplānojamo Lieldienu pieredzi, kas sniedzas ārpus ierastajai zināšanai un pieredzei par nāves neizbēgamību un tās absolūto varu. Tas arī atbild uz jautājumu, kā viens evaņģēlijs var beigties šādi un piedevām vēl ar vārdu *γάρ* (*proti*). “Proti”, saskaroties ar nāves fatālo varu, MkEv 16,1–8 aprakstītā notikuma iespaidā nāk atskārsme, ka Dievam pieder pēdējais vārds pār itin visu, un Jēzus Augšāmcelšanās notikumā tiek atklāts milzīgs Dieva noslēpums. Tas ir tikai sākums. Šī noslēpuma, tobrīd vēl īsti neaptveramā vēstījuma un gaidāmās pieredzes priekšnojautu iespaidā sievas var tikai apklust, brīnīties, sirdī visu apdomāt un pateikties.²⁷ Lī Megness (*L. Lee Magness*) šo savādo, uzkrītoši “atvērto” MKEv nobeigumu skaidro ne tikai caur līdzību ar Plotīna filozofiskajiem traktātiem (*Ennaden* V,5), bet arī ar evaņģēlista nolūku aicināt lasītāju/klausītāju uz savu personīgo augšāmceltā pieredzi, lai izvairītos no iešaurinājumiem, fantastiskām interpretācijām un šī notikuma savtīgas izmantošanas politisko, sociālo vai citu ideoloģiju mērķiem.²⁸ Šāds grāmatas autora literārais paņēmiens – iesaistīt lasītāju pieredzē un stāsta tālākveidošanā – bibliskā kontekstā nav nekas jauns; tas redzams jau Vecajā Derībā, Jonas grāmatā, kura paredzēta liturģiskai lietošanai *Jōm Kipur* svētku norisē. JD šāds ar nolūku atstāts “atvērtais noslēgums” saskatāms arī Apustuļu darbu grāmatas noslēgumā (Acta 28,30s), ka arī mazākās teksta pasāžās, piemēram, Jēzus līdzībā par “pazudušo dēlu” LkEv 15,32.²⁹

Jau mans sistemātiskās teoloģijas un analītiskās filozofijas skolotājs Heidelbergā Dītrihs Ričls (*Dietrich Ritschl*) savulaik aprakstīja Bībeles fenomenu kā sava veida *story* (Dieva vēsturisko atklāsmi ir neiespējami tehniski aprakstīt, mēs neko sakarīgu par Dievu nespējam pateikt, tāpēc mums atliek vienīgi stāstīt savus *stāstus* šo Lielo notikumu sakarā).³⁰ Labi zināms ir Deivida M. Rodsa (*David M. Rhoads*) un Donaldā M. Miši (*Donald M. Michie*) pētījums, kurā galvenā domā ir tāda, ka MkEv savā pārdomātajā struktūrā (naratīvajā karkasā, ko autori sauc par *story*) un argumentatīvajā līmenī (*discourse*) tā literārajā gala redakcijā uzlūkojams kā izcili izveidots, teoloģiski strukturēts, mērķtiecīgs un noslēgumā savā īpatnējā veidā arī apzināti nobeigts darbs.³¹ Tas pilnīgi sasaucās arī

27 Ulrich Heckel, *Einleitung in das Neue Testament*, 373, atsaucoties uz: P. W. Van der Horst, *Can a Book End with gár?* (JThS 23, 1972), 121–124.

28 J. Lee Magness, *Sense and Absence. Structure and Suspension in the Ending of Mark's Gospel* (Atlanta: SBL SS, Atlanta, GA, 1986), Kap. II.

29 P. Pokorny, U. Heckel, *Einleitung in das Neue Testament*, 428.

30 Dietrich Ritschl, *Zur Logik der Theologie* (München: Kaiser Verlag, 1984).

31 David M. Rhoads, Donald M. Michie, *Mark as Story. An Introduction to the Narrative of a Gospel* (Philadelphia: PA, 1982).

ar Marka savdabīgo stāstījuma fenomenu, ko savulaik Vrēde (*W. Wrede*) savā fundamentālajā pētījumā pamatoti nodēvēja par “Mesijas noslēpumu” (*das Messiasgeheimnis*) – tas ir Marka literārais paņēmiens un savdabīgais veids, kā aprakstīt Kristu kā noslēpumu, kurš soli pa solim atklājas.³² Marks to tik meistarīgi kāpina caur dziedināšanas stāstiem, pavēlot dēmoniņiem klusēt (MkEv 1,21–28), caur atkārtoto aizliegumu cilvēkiem stāstīt tālāk bez ticības pieredzes (piemēram, MkEv 7,36), caur mācekļu pieaugošo neizpratni (MkEv 4,13; 6,52; 7,18 u. c.), kā arī caur piekudinājumu mācekļiem klusēt (MkEv 8,30; 9,9 u. c.), kas, izrauts no konteksta, izklausās tikpat absurds kā “aprautais” nobeigums. Tas kalpo par mērķi veidot Kristus atziņu pie katra lasītāja (klausītāja). Šāds prasmīgi veidots, garīgajā pieredzē balstīts stāstījums iespēj cilvēka apziņā norādīt uz dažādām īstenības dimensijām vienlaicīgi, jo tās mūsu tik paredzamajās konstrukcijās parasti paliek nepamanītas. Vai arī uz kādu notikumu, kas vienlaicīgi notiek vairākos līmeņos un dimensijās, ko pašai valodai ar tās dažāda veida robežām ir gandrīz neiespējami aprakstīt. Marka stāstījuma mēraukla nav cilvēks un viņa saprāts, izpratne, ieskatī vai naratīvi, bet gan Kristus vēsturiskais notikums, par ko tiek atstāta pēc iespējas autentiska liecība. Ne velti gan Matejs, gan Lūka savu literāri daudz attīstītāko evaņģēliju sarakstīšanai izmanto nesalīdzināmi vienkāršāko Marku kā vienu no saviem literārajiem avotiem, pārņemdami no tā visu stāstījuma karkasu (Jēzus dzīves hronoloģiju) un katrs pa savam liekot vēl klāt *Logia Q* (hipotētiskā Jēzus vārdu avota) un kādu “speciālo” avotu materiālu.³³ Vērā ņemama ir rūpīgākas ievadliteratūras atziņa, ka ar šo it kā tik “aprauto” MkEv noslēgumu 16,8 noslēdzas kāds dramatisks, dziļš un skaists ceļojums, kas aizsākās MkEv 1,1 ar vārdiem: *Jēzus Kristus, Dieva Dēla, evaņģēlija sākums*, lai piedzīvotu negaidītu un pārsteidzošu turpinājumu. Labā vēsts par Kristu ir aizsākusi savu darbu pasaulē ar neizskaistinātu un piezemēti lietišķu Jēzus dzīves un darbības aprakstu, ar Viņa ciešanām un nāvi, kā arī ar Lieldienu notikumu.³⁴ Arī “aprautais” Lieldienu stāsts ļauj ne gluži racionālā veidā noprast, ka tas ir aizsākums kam lielam un grandiozākam, kam jāīstenojas pasaulē līdz laiku beigām. Lasītājs/klausītājs tiek ieaicināts visu tālāko nevis izlasīt, saprast un ietvert to savās konstrukcijās, bet gan piedzīvot.

32 William D. Wrede, *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien. Zugleich ein Beitrag zum Verständnis des Markusevangeliums* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1901), 9–140.

33 Šī būtu populārākā jeb “4 Avotu hipotēze”; sk. jebkuru mūsdienu zinātnisku ievadgrāmatu JD par sinoptisko evaņģēliju literārkritiskajām hipotēzēm, piemēram, Udo Schnelle, *Einleitung in das neue Testament* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 19. Auflage, UTB 1830, 2017), 205–235.

34 P. Pokorny, U. Heckel, *Einleitung in das Neue Testament*, 429.

Daži vārdi par rokrakstu W032

Pergamenta majuskulis W032 jeb *Codex Freerianus* (*Codex Washingtonensis*) ir 4./5. gadsimta Rietumu tekstu formas pārstāvis (līdzīgi kā pergamenta majuskulis D05; šīs formas jeb ģimenes kodeksos evaņģēliju secība ir: MtEv-JohEv-LkEv-MkEv).³⁵ Šo kodeksu 1906. gadā Ēģiptē, Kairā, kopā ar dažiem citiem rokrakstiem no kāda arābu tirgotāja iegādājās amerikāņu rūpnieks un seno rokrakstu kolekcionārs Čārlzs Frīrs (*Charles Lang Freer*). Pirmoreiz tekstu aprakstīja pētnieks Henrijs Sanders (*Henry A. Sanders*), un drīz vien šis manuskripts tika iekļauts 1910. gadā pabeigtajā Hermana fon Sodena (*Hermann von Soden*) JD grieķu teksta izdevuma *Kritiskajā aparātā* un rokrakstu katalogā,³⁶ kas tolaik bija nozīmīgākais izdevums kopš Tišendorfa (*Konstantin von Tischendorf*) 1869.–1872. gada fenomenālā izdevuma *Editio octava critica maior*, kas metodiskā ziņā vēl pat šodien paliek nepārspēts savā vienkāršībā un loģiskajā konsekvencē. Kodeksu W032 vairums nozīmīgāko pētnieku uzskata par svarīgāko pergamenta majuskuli, kāds atrasts 20. gadsimtā.³⁷ Tas sastāv no 187 pergamenta lapām dimensijās 13,5–14 cm × 12,5–13 cm. Teksts rakstīts ieslīpiem burtiem ar tumši brūnu tinti. Kodeksa teksts ir nepārtraukta lielo burtu virkne, kur vārdi nav nodalīti (*scriptio continua*). Kodekss izceļas arī ar uzkrītoši biežu *nomina sacra* (saīsināti t. s. svētie vārdi) lietojumu, piemēram, ΘΣ (Θεός); ΚΣ (κύριος); ΧΡΣ vai ΧΣ (χριστός); ΙΣ (Ιησους) u. c.³⁸ Pētnieki uzskata, ka W032 atrodamais Jaunās Derības teksts pilnīgi noteikti ir pārraksts no kāda vecāka, bojā gājuša papirusa, jo burtu forma vairāk atgādina 2., ne 4./5. gadsimtu. Tekstus 4. un vēlākos gadsimtos pārrakstīja galvenokārt liturģiskām un draudzes garīgās dzīves vajadzībām. Papirusu rokraksti nedzīvoja ilgi, tie nolietojās un bija jāpārraksta. Pārrakstot parasti centās saglabāt seno burtu formu un rakstību, tāpēc no tās var nolasīt, kāda gadsimta rokraksts ticis šeit pārrakstīts.

Kodekss šobrīd glabājas ASV, Vašingtonā, Smitsona institūtā, Frīra Mākslas galerijā (*Smithsonian Institution, Freer Gallery of Art*), Nr. 06.274. Šis rokraksts satur visus 4 kanoniskos evaņģēlijus, izņemot teksta pasāžas MkEv 15,13–38, JohEv 1,1–5,11 (tas sekundāri pievienots kodeksam kaut kad 7. gs.) un 14,26–16,7. Rokraksts satur arī MkEv 16,9–20, ieskaitot aplūkojamo garāka teksta iespraudumu starp MkEv 16,14 un 16,15.³⁹ Četru kanonisko evaņģēliju tekstiem un to vēsturei šis skaitās augstākās prioritātes rokraksts jeb “Pirmā sakārtojuma pastāvīgais liecinieks”.

35 Kurt Aland, *Der Text des Neuen Testaments*, 124, 346 u. c.

36 Hermann von Soden, *Die Schriften des neuen Testaments, in ihrer ältesten erreichbaren Textgestalt, hergestellt auf Grund ihrer Textgeschichte*, Vol. 1–4 (Berlin: Glaue Verlag, 1902–1910).

37 Bruce Manning Metzger, Bart D. Ehrman, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption and Restoration* (New York / Oxford: Oxford University Press, 4th ed., 2005); Kurt Aland, *Der Text des Neuen Testaments*, 113–137.

38 Kurt Aland, *Der Text des Neuen Testaments*, 124.

39 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XVII, 692 (pergamentu majuskuļu tabula).

Pergamenta majuskulī W032 aiz MkEv 16,14 paplašinātais teksta variants (Freer logion) izskatās šādi (pergamenta lappusē no 9. līdz 24. rindiņai):

“κακεινοι απελογουντο λεγοντες οτι ο | αιων ουτος της ανομιας και της απιστιας | υπο τον σαταναν εστιν, ο μη εων τα⁴⁰ υπο | των πν[ευσμ] ατων ακαθαρτα⁴¹ την αληθειαν | του θ[εο]υ καταλαβεσθαι⁴² δυναμιν. δια | τουτο αποκαλυψον σου την δικαιοσυνην ηδη, εκεινοι ελεγον τω Χ[ριστ]ω και ο | Χ[ριστο]ς εκεινοις προσελεγεν οτι πεπληρω|ται ο ὄρος των ετων της εξουσιας του | σατανα, ἀλλὰ εγγιζει ἄλλα δεινα (δινα?) και ὑπερ ων εγω αμαρτησαντων παρεδοθην εις θανατον ινα υποστρεψωσιν εις την | αληθειαν και μηκει αμαρτησωσιν | ινα την εν τω ουρανω πν[ευματι]κην και α|φθαρτον της δικαιοσυνης δοξαν | κληρονομησωσιν.”⁴³

Dažas piebildes pie šī grieķu teksta:

- Labākai uztverei teksts attēlots mazajiem burtiem un nodalītiem vārdiem, kā tas atrodams Nestle–Aland XVII un 28. izdevumu *Teksta Kritiskajā aparātā*. Rokrakstā W032 ir lielo burtu (majuskuļu) un *scriptio continua* rakstība.
- Grieķiskajā citējumā mākslīgi ielikts vertikālās zīmītes | norāda uz rindiņu sadalījumu pergamenta lappusē.
- Kvadrātiekāvās [...] ietvertie burti tekstā nav atrodami, tā ir rekonstrukcija.
- Kopumā grieķu oriģināls ir pārsteidzoši labi salasāms, kas seno rokrakstu jomā ir liels retums.

Mans tehniskais tulkojums latviešu valodā (MkEv 16. nodaļas kontekstā):

[MkEv 16,14: Bet pēc tam Viņš parādījās, tiem vienpadsmit pie galda sēžot, un pārmeta tiem viņu neticību un cietsirdību, ka tie nebija ticējuši tiem, kas pēc Viņa augšāmcelšanās Viņu jau bija redzējuši.]

W032: *Un tie (mācekļi) taisnojās, sacīdami, ka šī Aijona (laikmeta) bezlikumība un neticība ir zem sātana, kurš ar nešķīsto garu palīdzību neļauj satvert (akatharta vai akathartwn) Dieva patieso spēku. “Tāpēc atklāj savu taisnību jau tagad,” viņi*

40 Pergamentu majuskuļos (unciāļos) ir t. s. *Scriptio Continua* rakstības veids – nepārtrauktā rakstība, vārdi netiek nodalīti. W032 šajā vietā ir grūti salasāms, šeit *ο μη εων τα* vietā iespējams arī variants *τον μη εωντα*, kas gan nemaina teksta jēgu.

41 Teksts šajā vietā grūti salasāms, principā iespējama arī atšķirīga lasība *ακαθαρτων* – [zem] “nešķīsto” [gariem], kas tekstā saliktu nedaudz citus akcentus.

42 Teksts grūti salasāms rokraksta bojājumu dēļ. Iespējams, ka te vēl lasāms vārds *και*.

43 Teksts no Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XVII, 148 (MkEv 16,14 *Teksta Kritiskais aparāts, W032 interpolācija*); Manuskripta lappuses attēls ar rindiņu sadalījumu: Bruce Manning Metzger, *Manuscripts of the Greek Bible: An Introduction to Greek Palaeography* (New York: Oxford University Press, 1981), 82.

sacīja Kristus. Un Kristus tiem atbildēja, ka “sātana varas gadu mērs ir piepildīts, bet tuvojas citas šausmas (šausmīgas lietas), [kas] arī [nāks pār tiem], kas grēkoja, kuru dēļ Es tiku nodots nāvei, lai tie atgrieztos pie patiesības un vairs negrēkotu,⁴⁴ lai iemantotu debesīs [esošo, uzglabāto] garīgo un nepārejošo taisnības godību”.

Tālāk tad seko mums tik ierastais MkEv “neīstais noslēgums” [MkEv 16,15–20: *Un Viņš tiem sacīja: “Eita pa visu pasauli un pasludiniet evaņģēliju visai radībai. Kas tic un top kristīts, tas tiks izglābts, bet, kas netic, tiks pazudināts. Bet šīs zīmes ticīgiem ies līdzī: Manā Vārdā tie ļaunus garus izdzīs, jaunām mēlēm runās, tie ar rokām pacels čūskas, un, kad tie dzers nāvīgas zāles, tad tās tiem nekaitēs. Neveseliem viņi rokas uzliks, un tie kļūs veseli.” Un Tas Kungs, kad Viņš ar tiem bija runājis, ir uzņemts debesīs un sēž pie Dieva labās rokas. Un tie izgāja un mācīja visās malās, un Tas Kungs tiem darbā palīdzēja un vārdu apstiprināja ar līdzejošām zīmēm.].*

Hieronīma (Hier^{ms5}) piedāvātais latīņu teksta paplašinājums:

“et illi satisfaciebant dicentes: Saecolorum istud iniquitatis et incredulitatis substantia (sub Satana?)⁴⁵ est, quae non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco iam nunc revela iustitiam tuam”.

Latīņu teksts ir īsāks un atšķirīgs no W032 grieķu versijas: *un tie viņu nomierināja, sacīdami: šis laikmets ir netaisnības un neticības substance (vai arī: “šis netaisnības un neticības laikmets ir zem sātana”), kas caur nešķīstiem gariem neļauj uztvert patieso Dieva spēku. Tāpēc atklāj tagad Savu taisnību.*⁴⁶

W032 **datējums** ir 4. vai 5. gadsimts, bet pats teksts drīzāk uzrāda dažus gadsimtus senākas valodas īpatnības, tāpēc, ņemot vērā pieredzi darbā ar pirmkristīgo literatūru, es to ar lielu varbūtību datētu ar 2. gadsimta otro pusi,⁴⁷ kad rodas liela gūzma nekanonisko, gnostisko tekstu. Tiesa, tik īsā fragmentā noteikta gadsimta valodas stilu

44 Jörg Frey šo vietu tulko ar nedaudz citu akcentu: “Bet tuvojas citas šausmīgas lietas, un grēciniekiem, kuru dēļ es tiku nodots nāvei, ir jāatgriežas pie patiesības, un tiem nebūs vairs grēkot, lai ...” – Jörg Frey, *Zu Text und Sinn des Freer-Logion*, in: Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft (ZNW 93 1–2, 2002), 13–34.

45 Šajā vietā Hieronīma rokraksts grūti salasāms. Iespējams, vārda *substantia* vietā tomēr lasāms *sub Satana*. Tad tulkojums daudz neatšķirtos no grieķu versijas.

46 Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XXVII, 148 (MkEv 16,14 *Teksta Kritiskais aparāts*).

47 Jörg Frey, *Zu Text und Sinn des Freer-Logion*, 13–14; tāpat arī: Joachim Gnilka, *Das Evangelium nach Markus (Mk 8,26–16,20)*. Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament / EKK, Bd. 2/2 (Benziger/Neukirchener, Patmos Verlag, 1994), 355 un 350–351. Datējumam “2. gs. beigas – 3. gs. sākums” savā pētījumā pārstāv: Seth Clark, “Unbelief, Lawlessness, and Satan: Viewing the Freer Logion as a Scribal Response to Open- Ended Eschatological Themes in Mark”, *LUX: A Journal of Transdisciplinary Writing and Research from Claremont Graduate University*, Vol. 2: Iss. 1, Article 8 (2013): 17.

teorētiski būtu iespējams arī veiksmīgi atdarināt vēlākos gadsimtos, sevišķi jau ņemot vērā baznīcas arvien lielo interesi par 1. un 2. gadsimta tekstiem.

Freer logion ietverto terminu analīze

Pat ar jebkuras rokas konkordances⁴⁸ un kritisko teksta izdevumu palīdzību viegli var noskaidrot *Freer logion* primārās literārās un teoloģiskās paralēles MkEv un JD kanoniskajās grāmatās. Logions un tā daļas (un daļēji arī Hieronīma latīņu teksts) ir ar literārām un teoloģiskajām paralēlēm Jaunajā Derībā, nevis norāda uz gnostisko ideju klātbūtni.⁴⁹

Viens no centrālajiem vārdiem logionā ir “sātans”, kas tik īsā pasāžā tiek minēts pat veselas divas reizes. *Sātans* Marka evaņģēlijā kopumā minēts 4 vietās:⁵⁰

- (1) Jēzus kārdināšanas stāstā MkEv 1,12–13 (ar izvērstām sinoptiskajām paralēlēm MtEv 4,1–11 un LkEv 4,1–13): tūlīt pēc kristībām pie Jāņa, kad Viņš tiek svaidīts ar Garu (*το πνευμα*, MkEv 1,10), tas pats Gars Viņu aizved tuksnesī, lai Viņš taptu sātana kārdināts (*πειραζόμενος υπό τοῦ Σατανᾶ* 1,13), parādīdams Savu varu (godību).⁵¹
- (2) Par ļauno garu izdzīšanu ar Belcebulu MkEv 3,20–30 (sinoptiskās paralēles MtEv 12,22–32 un LkEv 11,14–23), kur piederīgie domā, ka Jēzus ir bez prāta, tāpēc iet Viņu savaldīt, un ļaudis teic, ka Viņš ļaunos garus izdzenot ar ļauno garu virsnieka palīdzību, uz ko Jēzus atbild: “Kā var sātans sātanu izdzīt?” (*Πῶς δύναται Σατανᾶς Σατανᾶν ἐκβάλλειν* 3,23). Dieva Valstības tuvums Jēzū Kristū iezīmē sātana varas beigas.⁵²
- (3) Jēzus līdzība par sējēju MkEv 4,1–9 (sinoptiskās paralēles MtEv 13,1–23 un LkEv 8,4–15) skaidrojums MkEv 4,10–20 (sinoptiskās paralēles MtEv 13,10–17 un LkEv 8,9–10): “.. tūlīt nāk sātans un noņem viņu sirdīs sēto vārdu” (*εὐθὺς ἔρχεται ὁ Σατανᾶς καὶ αἶρει τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον εἰς αὐτούς* 4,15). Sātana darbība ir visādi kavēt Evaņģēlija ceļu uz cilvēka sirdi.⁵³

48 Piemēram, Alfred Schmoller, *Handkonkordanz zum Neuen Testament*, 8. nebearbeitete Auflage (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 6. Druck, 2008).

49 J. Jeremias, “*Freer Logion*”, 205.

50 Alfred Schmoller, *Handkonkordanz zum Neuen Testament*, 452; Nestle–Aland, *Novum Testamentum Graece*, ed. XXVII, 88–149 (MkEv grieķu teksts, literāro un teoloģisko paralēļu norādes).

51 Sīkāk teoloģiskās interpretācijas: Joachim Gnilka, *Das Evangelium nach Markus (Mk 1,1–8,26)*. Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament / EKK, Bd. 2/1 (Benziger/Neukirchener, 2008), 55ss.

52 Joachim Gnilka, *Das Evangelium nach Markus (Mk 1,1–8,26)*, 143–150.

53 *Ibid.*, 155–160.

(4) Jēzus negaidīti asi apsauc Pēteri, pirmoreiz mācot par Savām gaidāmajām ciešanām, nāvi un Augšāmcelšanos Jeruzalemē, MkEv 8,31–38 (sinoptiskās paralēles MtEv 16,21–28 un LkEv 9,21–27): “Atkāpies no Manis, sātan! Jo tu nedomā pēc Dieva, bet pēc cilvēku prāta!” (“Υπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων 8,33). Pēc šīs epizodes ceļā uz Jeruzalemi sātans MkEv vairs netiek pieminēts, jo Jēzus izdara Savu darbu cilvēku pestīšanas labad līdz galam.⁵⁴

Neizskatās, ka *Freer logion* izpratne būtu atšķirīga no MkEv un uzrādītu kādas gnostiskas iezīmes.

Arī priekšstatiem par nešķīstajiem gariem, kas sātana vadībā plosās šajā pasaulē, iemājo cilvēkos un neļauj tiem ticēt un piedzīvot Dievu, parasti mēdz saziņēt teoloģiskās paralēles tieši kanonisko evaņģēliju eksorcisma stāstos, kas atklāj Jēzus dievišķo spēku, sevišķi jau Marka evaņģēlija tik dramatiskajā Jēzus atklātās darbības sākumā, piemēram, MkEv 1,23–26.⁵⁵

Zināšana par sātana darbības gadu mēru “των ετων της εξουσιας του σατανα” plaši atrodama arī kanoniskajos tekstos LkEv 10,18 (“Es redzēju sātanu kā zibeni no debesīm krītam” – Jēzus Kristus darbības, Viņa klātbūtnes laiks kā no sātana brīvais, pasargātais laiks), arī JohEv 12,31: “νῦν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω” (*Tagad ir šīs pasaules tiesas stunda. Šīs pasaules valdnieks tagad tiks izstumts ārā*) un JohEv 16,11: “ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται” (... šīs pasaules valdnieks ir dabūjis savu spriedumu).

Arī apokaliptiskajiem vārdiem “tuvojas citas šausmīgas lietas” atrodamas ļoti daudzas paralēles visā pirmkristīgajā (apustuliskajā) literatūrā, sevišķi jau apokaliptikā, un ne tikai gnostiskajos evaņģēlijos. Arī šeit logions neuzrāda lielas diferences attiecībā pret kanoniskajiem tekstiem.

Izteikums “bezlikumības un neticības laikmets” (ο αιων ουτος της ανομιας και της απιστιας) ir ar nosacītām idejiskām paralēlēm 2 Kor 4,4: “ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων” ([*tiem, kas pazūd ...*] šīs pasaules dievs ir apstulbojis neticīgo sirdi) un Gal 1,4: “ὅπως ἐξέλθῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ” (... lai mūs izglābtu no šīs tagadējās ļaunās pasaules ...).

Konkretizējumam “[ο αιων ουτος ...] υπο τον σαταναν εστιν” varētu saskatīt zināmas līdzības ar Jēzus vārdiem viņa pirmās jeb dialoģiskās Atvadu runas noslēgumā JohEv 14,30: “ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων” (*nāk šīs pasaules valdnieks*), vai arī Eph 2,2: “κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσιας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας” (*pakļauti šīs pasaules varas nesējam, gaisa valsts valdniekam, garam, kas vēl tagad darbojas nepaklausības bērnos*).

54 Joachim Gnilka, *Das Evangelium nach Markus (Mk 8,26–16,20)*, 19–20.

55 J. Jeremias, “*Freer Logion*”, 205.

Vārds “bezlikumība” (*ανομία*; nosacīti varētu arī tulkot kā “beztiesiskums, nelikumība”) Marka evaņģēlijā lietots tikai vienu vienīgu reizi, Jēzus Ciešanu stāstā, Krustā sišanas ainā MkEv 15,21–32 (4 evaņģēliju paralēles MtEv 27,32–44; LkEv 23,26–43 un JohEv 19,17–27): “Viņš tika ļaundariem pielīdzināts” (*Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη* 15,28, kas būtu tulkojams “likumpārkāpējiem”).

Neticība un bezlikumība tiek skaidrotas caur laikmetu, kas ir zem sātana varas (*ὁπο τον σαταναν*). Sātans ir izraisījis arī mācekļu neticību pēc Kristus Augšāmcelšanās, tāpēc Jēzum tiek lūgts nekavējoties “atklāt savu taisnību”.⁵⁶

Jaunās Derības kontekstā īpaši būtu jāizceļ Mateja stāstījums – Jēzus vārdi “Mazajā apokalipsē” MtEv 24,12 (*Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυχῆσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν* – *Un caur nelikumību iešanu plašumā mīlestība daudzus izdzīsīs*). Te netiešas norādes ir uz biblisko eshatoloģiju un pašu Jaunās Derības jēdzienu, kad Dievs savu Likumu rakstīs cilvēku sirdīs (Jer 31, 33–34), un beigās pastāvēs tikai tas, kurš bijis uzticīgs Viņam līdz galam (JohApk 2,10b *Esi uzticīgs līdz nāvei, tad Es tev došu dzīvības vainagu*).

Logiona atklātais pamatā neatšķiras no kanonisko tekstu ieskatiem.

Logionā lietotais neticības (*ἡ ἀπιστία*) jēdziens Jaunajā Derībā ir minēts 11 reizes, kas kontrastē ar biežo “ticības” (*πίστις*) lietojumu (JD vismaz 243 reizes).⁵⁷

MkEv būtu minamas 2 centrālas vietas vārda “neticība” sakarā:

- (1) MkEv 6,1–6 (sinoptiskās paralēles MtEv 13,53–58 un LkEv 4,16–30): Savā dzimtajā pusē Viņš nevarēja darīt nevienu brīnumu, tik vien retiēm vājiem Viņš uzlika rokas un tos dziedināja. *Un Viņš brīnījās par viņu neticību (καὶ ἐθαύμαζεν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν* MkEv 6,6), kas kontekstuāli būtu saistāma ar velna pretdarbību. Dieva spēks, kas darbojas caur Jēzu, ir varenāks par jebkuru sātana pretdarbību. Tas var īslaicīgi apgrūtināt, bet ne apturēt Jēzus darbību.⁵⁸
- (2) Dziedināšanas stāsts, atbrīvojot zēnu no nešķīsta gara MkEv 9,14–28 (sinoptiskās paralēles MtEv 17,14–21 un LkEv 9,37–43a), kur Jēzus izsaucas: “Ak, šī neticīgā cilts!” (*Ὡ γυνεὰ ἀπιστος* 9,19b), kā arī apsēstā zēna tēva sauciens uz Jēzu: “Es ticu, palīdzi manai neticībai!” (*Πιστεύω βοήθει μου τῆ ἀπιστίᾳ* 9,24b). Tajos laikos valdīja uzskats, ka līdz ar pubertātes iestāšanos šī kaite kļūst nedziedināma. Zēnam ir jātop dziedinātam tagad, vēlāk viņam vairs nevarēs palīdzēt. Jēzus kā Mesija ir atnācis un darbojas jau tagad.⁵⁹

56 Joachim Gnilka, *Das Evangelium nach Markus (Mk 8,26–16,20)*, 310–329.

57 Konkordances. Sk. arī: Gerard Barth “ἀπιστος”. *Exegetical Dictionary of the New Testament*, Vol. 1 (Grand Rapids: Eerdmans, ed. by H. Balz/G. Schneider, 1993), 121.

58 PHEME PERKINS, “The Gospel of Mark: Introduction, Commentary, and Reflections”, in *The New Interpreter’s Bible*, Vol. 8 (Nashville: Abingdon Press, ed. by L. E. Keck et al., 1995), 592.

59 Joachim Gnilka, *Das Evangelium nach Markus (Mk 8,26–16,20)*, 43–51.

“Dieva patiesā spēka” idejai “την αληθειαν του θεου καταλαβεισθαι δυναμιν” nosacīta paralēle varētu būt MkEv 12,24: “μη εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ” (... jūs rakstus neprotat, nedz Dieva spēku). Līdzīgi arī MkEv 12,24 sinoptiskajā paralēlē MtEv 22,29: “μη εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ”, bet otra MkEv 12,22–33 sinoptiskā paralēle LkEv 20,27–40 šos vārdus nesatur.

Līdzīga doma atrodama arī 1Kor 6,14: “ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ” (Viņš uzmodinās arī mūs ar Savu spēku) un Eph 1,19s “τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ” (cik pārlietu liels ir Viņa spēka mērs).

Aicinājumam “αποκαλυψον σου την δικαιοσυνην ηδη” (atklāj savu taisnību jau tagad) kanoniskās paralēles meklējamas Jēzus Kalna speredīkī MtEv 6,33: “ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν [τοῦ Θεοῦ] καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ” (Bet dzenieties parpriekš pēc Dieva valstības un pēc Viņa taisnības). Vērā ņemamas ir Rakstu vietas par Svētā Gara darbību Jāņa Atvadu runās, ļaujot izprast Dieva taisnīgumu un tiesu JohEv 16,8: “ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἀμαρτίας καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ κρίσεως” (Viņš nāks un liks pasau- lei izprast grēku, taisnību un tiesu), bet diskutabla ir bieži norādītā, tik zināmā “Kristus himna” 1Tim 3,16, kas runā par Kristu, kurš “taisnots garā” (ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι).

Par stundu vai laiku, kas kādā brīdī top piepildīts, tipiskas paralēles meklējamas kanoniskajos tekstos, piemēram, Jāņa Kristītāja pasludinājumā MkEv 1,15: “Πεπλήρωται ὁ καιρὸς” (laiks ir piepildīts).

Par negrēkošanu vairs “μηκετι αμαρτησωσιν” kā kanoniskā paralēle norādāmi zināmie Jēzus vārdi laulības pārkāpējai JohEv 8,11: “πορεύου καὶ [ἀπὸ τοῦ νῦν] μηκέτι ἀμάρτανε” (ej un negrēko vairs!), kā arī Jēzus vārdi dziedinātajam cilvēkam, kas 38 gadus gulējis nevesels, no JohEv 5,14: “Ἰδε ὕγιης γέγονας μηκέτι ἀμάρτανε ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι γένηται” (Redzi, tu esi vesels kļuvis; negrēko vairs, lai tev nenotiek kas ļaunāks).

Ideja par debesīs uzglabāto garīgo un nepārejošo taisnības godību “αφθαρτον της δικαιοσυνης δοξαν κληρονομησωσιν” sasauca ar zināmajiem vārdiem 1Pt 1,4 “εἰς κληρονομίαν ἀφθαρτον καὶ ἀμείαντον καὶ ἀμάραντον τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς εἰς ὑμᾶς” (... neiznīcīgam, neaptraipītam un nevīstošam mantojumam, kas ir uzglabāts debesīs jums), bet mazliet diskutablāk ar 2Tim 4,8 (Atliek man tikai saņemt taisnības vainagu, ko mans Kungs, taisnais tiesnesis, dos man viņā [Viņa parādīšanās] dienā).

W032 iespraudums starp MkEv 16,14 un 16,15 tikai ārēji izskatās pēc 2. gadsimta apokrifajiem, gnostiskajiem tekstiem, sevišķi jau “dialogu evaņģēliju” žanra. Nedomāju, ka šī teksta gadījumā patiešām varam runāt par kādu neatkarīgu literāru paveidu (kā tas ilgi uzskatīts kopš Dibeliusa (*Martin Dibelius*) pirmkristīgās literatūras izdevumu laikiem),⁶⁰ drīzāk par evaņģēliju stāstījumu formas tālāku attīstību, paplašinot jau zināmo evaņģēliju Lieldienu stāstu motīvus un scēnas, kā tas uzskatīts vairākos

60 Martin Dibelius, *Geschichte der urchristlichen Literatur*, Bd. I (1926), 64. Dibeliuss šo fenomenu sauc par “Evangeliem-Offenbarung”.

jaunākos pētījumos, piemēram, Filhauera (*Philipp Vielhauer*) pirmkristīgās literatūras ievadgrāmatā.⁶¹

Vairākkārt izteikti minējumi, ka *Freer logion* līdz ar dažiem citiem zināmiem apokrifajiem sacerējumiem, piemēram, *Epistula Apostolorum* (EpAp), reprezentē šāda veida literatūras senāko formu attīstības gala pakāpi agrā kristietībā un esot uzskatāms pat par literāru paveidu, kas kļuvis neatkarīgs no kanoniskajiem evaņģēlijiem.⁶² Šādam slēdzienam pretī runā vienkāršs fakts, ka EpAp, tāpat kā vairums citas apokrifās literatūras, radies kaut kad 2. gadsimta 2. pusē, turpretī W032 tiek datēts ar 5. gadsimtu (tikai ar nelielu varbūtību 4. gadsimta beigās) pēc Jaunās Derības kanona noslēgšanās,⁶³ tāpēc būtu grūti iedomāties, ka kodeksa autors MkEv tekstā ieliktu šos gnostiskos tekstus, pret kuriem apustuliskā baznīca paudusi skaidru nostāju jau 2. gadsimtā (*Irenaeus* u. c.).

Problemātiska ir arī W032 pozicionēšana gnostisko evaņģēliju (gnostisko dialogevaņģēliju) žanrā, jo no mums pieejamā teksta (ar visnotaļ mīklainu kontekstu) tā arī nekļūst skaidrs, vai tās ir sarunas ar vēsturisko Jēzu vai arī pēclieldienu sarunas ar mācekļiem, kādas tās redzam arī MtEv 28., LkEv 24. vai JohEv 20. un 21. nodaļā. Jāņa evaņģēlijā pēc sacerējuma kopējās uzbūves varam spriest, ka arī pirms abiem Lieldienu stāstiem (JohEv 1–12 un 13–17) caur tekstu runā ne tikai “zemes” Jēzus, bet arī augšāmceltais, dzīvais Kristus. W032 gadījumā neko tādu tomēr nevaram apgalvot trūkstošā konteksta dēļ. Pirmkristīgajā literatūrā par piemēru varētu minēt kaut vai 2. gadsimta vidus koptisko “Pāvila apokalipsi” no *Nag-Hammadi* papirusu atradumu 5. kodeksa (NHC V,2, p. 17–24), kurā aprakstīta aizraušana debesīs, atsaucoties uz kanonisko 2 Kor 12,2ss materiālu.

W032 iesprauduma teksta struktūra⁶⁴ tikai ārēji un literārā žanra līmenī līdzinās apokrifajiem, gnostiskajiem dialogevaņģēlijiem. Šādos tekstos jau pašā sākumā tiek atklāts sarunas konteksts un ezoteriskā gaisotne. Parasti šīs ezoteriskās sarunas notiek pēc Lieldienām,⁶⁵ kad augšāmceltais Kristus tiek padziļināti izjautāts par noslēpumainām lietām, dievišķajiem noslēpumiem, pasauli, dzīves jēgu un lietu būtību. Tomēr šie “dialogi” parasti nav nekādi īsti dialogi, arī W032 iesprauduma gadījumā tas neizskatās atšķirīgi no šāda žanra tekstiem, piemēram, tās pašas EpAp (apm. 2. gadsimta teksts,

61 Philipp Vielhauer, *Geschichte der urchristlichen Literatur. Einleitung in das Neue Testament, die Apokryphen und die Apostolischen Väter* (Berlin/New York: Walter de Gruyter, 4. Auflage, 1985), 681.

62 Philipp Vielhauer, *Geschichte der urchristlichen Literatur*, 682.

63 K. Rudolph, “Gnostisches Dialog als literarisches Genus”, in: *Probleme der koptischen Literatur* (Wittenberg: Wissenschaftliche Beiträge der Martin-Luther-Universität Halle, 1968/1), 103 u. c.

64 Helmut Köster, James M. Robinson, *Entwicklungslinien durch die Welt des früheren Christentums* (Tübingen: J. C. B. Mohr & Paul Siebeck, 1971), 179–182; 253–254 u. c.).

65 Tikai “Jēkaba apokalipsē” šādas ezoteriskas sarunas notiek pirms Jēzus ciešanās.

kas saglabājies 4./5. gadsimta koptu papirusa kodeksā).⁶⁶ Iespraudums būtu lielākā kontrastā ar kanonisko tekstu teoloģiju, ko nekādā veidā neredzam mūsu gadījumā. Šķiet, ka iespraustais teksts turpina Marka aprauto stāstījumu pēc apustuliskās loģikas.

Secinājumi

Freer logion droši vien būtu kļūdaini uzskatīt par piederīgu gnostiskajiem dialogevaņģēlijiem un līdz ar to par kādu eksotisku gnostisku interpolāciju. Teksta salīdzinājums ar MkEv kontekstu, kanoniskajiem un pirmkristīgajiem tekstiem neuzrāda kādas ievērojamas diferences ne literāri, ne teoloģiski. Līdzība ar gnostiskajiem evaņģēlijiem ir tikai formāla (ārēja), pārstāvot samērā izplatīto pēclieldienu dialoga žanru. Lai arī augšāmceltā atbilde ir mīklaina un dažos aspektos pat baisa, no tās vien nevar izdarīt secinājumu par teksta ezoterisko, gnostisko raksturu, jo tur netiek atklātas specifiskas lietas par lielajiem esības noslēpumiem, kā to redzam gnostiskajos evaņģēlijos. Šāda veida mīklainus un pat bausus Jēzus vārdus atrodam jau JD, t. s. “mazajās apokalipsēs” MtEv 24–25, MkEv 13 un LkEv 21. Teoloģiskās konstrukcijas logionā nav negaidīti pārsteidzošas. Gnostisko evaņģēliju tik raksturīgā ezoteriskā Kristus izjautāšana tomēr atšķiras no šajā logionā vērojamā.

Freer logion (līdz ar garāko noslēgumu MkEv 16,9–20) pilnīgi droši nav piederējis senākajām Marka evaņģēlija formām, tomēr tas korespondē ar daudzām svarīgām MkEv tekstā esošām tēmām (ticība, bezlikumība, ļaunā darbība utt.), ko Marks tik dramatiski un reālistiski apraksta, jau sākot ar dziedināšanu un eksorcisma stāstiem 1. nodaļā. Teksts ir apustulisks un viegli iekļaujas Marka stāstījumā kā viens no iespējamajiem turpinājumiem. Tas MkEv un Jaunās Derības kanonisko grāmatu kontekstā mēģina risināt šos būtiskos Kristus parūsiņas u. c. jautājumus kristīgās pieredzes praktiskajā kontekstā pirmo gadsimtu draudzēs.⁶⁷

Marka evaņģēlija it kā tik neloģiskais, “aprautais” noslēgums 16,8 vislabāk raksturo Lieldienu pieredzi – to nevar aprakstīt vārdiem, ietvert dogmatiskās formulās. Dieva īpašās klātbūtnes laiku nevar ieplānot un veidot. Aprautais Lieldienu stāsts ar nolūku ir radīts kā labs un pamatīgs sākums jaunām lietām, kam jāīstenojas pasaulē un cilvēku dzīvēs, kā aizsākums cilvēka transformācijas, pieaugšanas, nobriešanas procesam, aizsākums dzīvai pieredzei. Arī pārējos kanoniskajos evaņģēlijos Lieldienu stāsti ir tik gaiši, viegli, “neakadēmiski”.

⁶⁶ Philipp Vielhauer, *Geschichte der urchristlichen Literatur*, 683.

⁶⁷ Pie līdzīga slēdziena nonāk arī Sets Klārks: Seth Clark, *Unbelief, Lawlessness, and Satan: Viewing the Freer Logion as a Scribal Response to Open-Ended Eschatological Themes in Mark*, 18, saistot to ar protoortodoksālajām un heterodoksālajām problēmām agrīno kristiešu kopienās.

Freer logion droši vien varētu būt vēlāku laiku mēģinājums kaut kā tikt galā ar šo aprāvumu, kad vārdi beidzas un sākas dzīva, neparedzama, cilvēkam nekontrolējama pieredze. It kā jau Lieldienu stāsts nevar beigties tā, ka visi baidās un nevienam neko nesaka, un nav arī viegli ar apsolīto Kristus parūsiju, kas it kā “aizkavējas”.

Taču tas ir dziļi reālistisks skatījums uz garīgo pieredzi, kuras vēl vienkārši nav, – netapuši mācekļi nobīstas, slēpjas, nevienam neko nesaka. Cilvēks savā mazumā arī Kristus Augšāmcelšanās notikuma sakarā rakstīto neizbēgami iešaurina, cenšas padarīt par likuma burtu un dogmu, izmanto to savās interesēs un varas spēlēs. Tā ir labi pazīstama krīzes un garīga strupceļa situācija, kad netiekam nekur tālāk paši par sevi, un viss galā ir mūsu pašu veidots, pēc mūsu paša tēla un līdzības. Izeja no šī strupceļa ir dzīvā, augšāmceltā Kristus pieredze. Viss tālākais, kas ir jau aiz cilvēka tik skaudrajām robežām un iezīmētajiem plāniem, notiek tad, kad mācekļi nāk kopā Jēzus dēļ, kad augšāmceltais pats nāk mācekļu vidū, kad pār negataviem mācekļiem nāk Svētais Gars. Tikai tad tik aprautais evaņģēlijs iegūst negaidītu turpinājumu. Tāpēc ir labi saprotams gan tas, kāpēc bija vajadzīgs MkEv 16,9–20 un dažādi tā paplašinājumi un to variācijas, sevišķi jau aiz MkEv 16,14, gan arī fakts, ka bez šiem papildinājumiem evaņģēlijs lieliski iztiek, nezaudēdams neko no sava unikālā Lieldienu vēstījuma. Nolūks šiem MkEv 16. nodaļas iespraudumiem un papildinājumiem ir bijis labi saprotams un pat paredzams.

SUMMARY

Freer Logion and the Conclusion of the Gospel of Mark

The *Freer Logion* is an insertion in the parchment manuscript (majuscule) W032 in the 16th chapter of the Gospel of Mark, between verses 14 and 15. The “long or spurious conclusion” of Mark’s Gospel (Mark 16:9-20), which is also contained in this manuscript, most likely did not belong to the original text of Mark.

However, the *Freer Logion* does not appear to be a Gnostic gospel or a fragment of one. It corresponds well to many important theological themes found in the text of Mark 16:9-20, and, therefore, should rather be considered an apostolic attempt to organically continue the abruptly ending Easter story of Mark 16:8.

The author of the Gospel of Mark is likely to have concluded the Easter story deliberately and meaningfully at 16:8, and this carries a specific theological message. The *Freer Logion* also attempts to make this theological message clearer – it points to the nature of the post-Easter experience, which, in essence, is unpredictable, unplanned, and uncontrollable.

© 2024, Ralfs Kokins, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons* Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).